

ὅστις «νουθετούμενος ἀεὶ μᾶλλον δικάζει» καὶ οὐ . . . «ὁ Θεὸς τὴν νόσον βαρέως φέρει».

Οἱ στίχοι οὗτοι ἐν οἷς περιγράφεται ἡ ἐν λόγῳ δικομανία εἶνε οἱ ἐν ἀρχῇ τῶν Σφηκῶν (ἀπὸ τοῦ στίχου 80 καὶ ἐφεξῆς 1). Συνδυαζόμενοι δὲ οὗτοι πρὸς ὅλα τὰ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ παθήματα καὶ τὰς σκέψεις καὶ τοὺς λόγους τοῦ δικομανοῦς Ἀθηναίου, διδουσι νύξιν καὶ ἀφορμὴν εἰς μελέτην εὐρυτέραν περὶ τῆς αὐτόθι χαρακτηριζομένης νόσου, ἥτοι ἃν ἦνε αὕτη ἀπλῶς ποιητικὸς τρόπος σατυρισμοῦ τῆς φιλοδικίας ἐν γένει τῶν Ἀθηναίων ἢ φρενολογικόν τι φαινόμενον, *idée fixe* εἰς ἀένναον καὶ κατ' ἀρχὴν καταψήφισιν παντὸς ὑποδίκου ἢ ἐν ἄλλοις λόγοις εἶδος νευρασθενείας ἢ ψυχώσεως δικομανίας, ὅφ' ἥς διὰ πολλοὺς λόγους σπανίως ὑποφέρουσιν σήμερον οἱ συνάδελφοι τοῦ ἀρχαίου δικαστοῦ Φιλοκλέωνος, ἐν οἷς καὶ ὁ ὑπογεγραμμένος.

Ἀθῆναι, Αὐγούστος τοῦ 1894.

TIM. ΑΜΠΕΛΑΣ

ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΟΥΣΑ Η ΣΦΑΚΙΑΝΟΠΟΥΛΑ

(*Ἐπεισόδιον ἐπὶ τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐνετοκρατίας*)

Ἐπὶ τῶν μεσημβρινῶν κλιτύων τῶν περιφήμων τῆς Κρήτης Λευκῶν Ὁρέων οἰκεῖ ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος ὁ μικρὸς μὲν, ἀλλὰ μέγας τὸ ἀδούλωτον φρόνημα λαὸς ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ἔλκων τὸ γένος ἀπὸ τῶν ὁμηρικῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν Δωριέων, εἰς οὐδένα ἀπολύτως ποτὲ τῶν ὀθνείων κατακτητῶν ἔκυψε τὸν αὐχένα. Πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς Ἑσπερίας περιηγητῶν ἀπὸ Ρωμαίων ἔτι, οἷος ὁ ἱστορικὸς Φλῶρος (ἐν τοῖς περὶ Μετέλλου καὶ τῆς ἀγριότητος αὐτοῦ), μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων λίαν εὐφημον καὶ ἐνθουσιώδη μνείαν ἐποιήσαντο περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ τούτου λαοῦ, ὁ ὅποιος ἀπὸ τῆς ἐνετοκρατίας πρὸ πάντων καὶ ἐντεῦθεν φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Σφακιανῶν ἢ Σφακιωτῶν. Ὁ Γαλάτης Tancoigne ἐν ἔτει 1814 λέγει τάδε περὶ αὐτῶν : «Ἐν οὐδεμιᾷ τῆς Ἑλλάδος χώρα ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρως διτηρηθῆη κάλλιον ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ καθαρότητι ἢ παρὰ τοῖς Σφακιανοῖς. Ἡ μικρὰ αὕτη τῆς γῆς γωνία, ἄγνωστος

σχεδὸν ἐν τῷ ἄλλῳ (Ὁθωμανικῷ) κράτει, ἐγκλείει ἴσως ἐν ἑαυτῇ ἄνδρας μόνους δυναμένους νὰ ἐπαίρωνται, ὅτι φέρουσι τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα»(1). Ὁ δὲ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 περιηγητῆς Βαυαρὸς Λοίχερος πραγματευόμενος περὶ τῶν Σαρακηνῶν Ἀράβων κατακτητῶν λέγει ἐν τοῖς ἄλλοις περὶ τῶν Σφακιανῶν τὰ ἑξῆς : « Ἐν τῷ τότε (824 μ. Χ.) ἀπεσύθησαν οἱ τελευταῖοι τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας ὑπέρμαχοι εἰς τὰς τῶν Λευκῶν Ὁρέων φάραγγας καὶ πτυχάς, ὅπου οὐδεὶς κατ' αὐτῶν ἐπῆρχετο. Διετήρησαν δ' οὗτοι τὸ ὑπερήφανον ὄνομα τοῦ κράτους, ὅπερ τὸ ἰσχυρότατον ἐν τῷ κόσμῳ ἐγένετο, Ῥωμαῖοι ὀνομαζόμενοι, ἐνῷ ἔπρεπε προσφυέστερον τῶν ἀρχαίων Δωριέων ἀπόγονοι νὰ καλῶνται, διότι μέχρι τῶν ἀκρωρέων καὶ ἀκτῶν τῶν Σφακιῶν προήλασαν ἐν τῇ πολιᾷ ἀρχαιότητι τῆς μεγάλης δωρικῆς μεταναστεύσεως τὰ κύματα » (2).

Ἐκ τοιαύτης λοιπὸν ἰσχυρᾶς οἱ Λευκωρεῖται καταγόμενοι φυλῆς, ἐνισχυομένης ἔτι μᾶλλον ἐκ τῶν προσερχομένων παρ' αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἄλλης νήσου, τῶν μὴ θελόντων νὰ ὑποκύπτωσιν εἰς τοὺς διαφόρους κατὰ καιροὺς κατακτητὰς, ἀπήρτισαν κατὰ μικρὸν τὴν δημοκρατικὴν ἐκείνην ἐν ταῖς ἀθανάτοις τῶν Λευκῶν Ὁρέων πτυχαῖς κοινότητα, ἥτις ἐν τῇ τῶν αἰώνων παρόδῳ διετέλεσεν ἂδ ἀλείπτως δρῶσα τὸσφ φιλογενῶς καὶ ἐθνικῶς. Ἐν τοῖς χρόνοις ὅμως τῆς λεπτεπιλέπτου τῶν Ἑνετῶν κυριαρχίας διεδραματίσθησαν ἐν τοῖς Σφακίσις γεγονότα, τὰ ὅποια ἐμαρτύρησαν ὡς πάντοτε τρανῶς, ὑφ' ὁποίων φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων διέπνεετο ἡ δρᾶξ ἐκείνη τῶν αἰωνίων ὑπὲρ τοῦ γένους ἀρματωλῶν. Ἐν τῶν πολιῶν καὶ σπουδαίων τούτων ἐθνικῶν ἐπεισοδίων κατὰ τὴν μακράϊωνα ἐν Κρήτῃ ἐνετοκρατορίαν εἶνε καὶ τὸ ἑξῆς.

Ἐκεῖ κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρὸς μεσημβρίαν ἐν τῷ Λιβυκῷ πελάγει ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐν ταῖς διερωγυῖας καὶ ἀποτόμοις τῶν Σφακιῶν ἀκταῖ· ἐπεσκεύασαν οἱ Ἑνετοὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν, ἥ μᾶλλον τὴν ἐξώνησιν τῆς νήσου δολίως καὶ ἀπατηλῶς, μικρὸν τι Βυζαντινὸν φρούριον ἵνα ἔχοντες ἐκεῖ φρουράν, συνέχωσι τοὺς ὀρεσιβίτους Λευκωρεῖτας ἐκ τοῦ σύνενγους εἰς ὑποταγὴν. Μὴ συμβιβάζομένων ὅμως τῶν αὐστηροτάτων δωρικῶν τῶν Σφακιανῶν ἡτῶν πρὸς τὰς ἀνειμμένας καὶ ἀκολάστους τῶν διαφόρων ἐξ Ἰταλίας συγχλύδων τότε καὶ περιτριμμάτων ἑξεις, συνέβη νὰ

(1) Tancoigne, Voyage à Smyrne, dans l'Archipel et l'île de Candie. Paris 1817 T. I. 133 Παράβ. καὶ Belon, C. 5 καὶ Tournesfort, Voyage au Sévant, I, 28.

(2) Franz von Sö er, Kretische Gestade, s. 141.

συναντήσῃ ὁ Ἐνετὸς φρούραρχος Καπουλέτος, ἡ ὥς ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν μικρὸν βορειότερον οἰκούντων κατοίκων τῆς χώρας τῶν Σφακίων ἢ τοῦ Ἐμπροσγιαλοῦ ἄρχων Γεωργάκης, εὐειδестаτὴν τινὰ κόρην Χρυσὴν ὀνομαζομένην, καταγομένην δὲ ἀπὸ τοῦ μεγάλου καὶ πολυσχιδοῦς ἐκείνου ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων οἴκου τῶν Σκορδυλῶν. Ὁ φρούραρχος καταβελχθεὶς καὶ ἔξω φρενῶν γενόμενος ἐπὶ τῇ θεᾷ τοιαύτης κατὰ πάντα ἀφύγου καλλιονῆς, ἐπιπίπτει ἀκαθέκτως καὶ περιπτυσσόμενος αὐτήν, καταφιλεῖ ἐμμανῶς. Ἡ Δωρὶς ὁμως κόρη ἀποκρούουσα τοιαύτας τρυφεράς τοῦ εὐγενοῦς ἱππότου ἐκδηλώσεις καὶ ἐξ ὀργῆς ἐξαφθεῖσα καταφέρει διὰ τῆς στιβαρᾶς αὐτῆς χειρὸς κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ κυρίου φρουράρχου τσαυτὰ ἀλλεπαλλήλως ραπίσματα, ὥστε μικροῦ ἐδέησε νὰ ἀποτυφλώσῃ αὐτόν. Εἰς ἐπίμετρον δὲ προσῆλθον καὶ αἱ παρακολουθοῦσαι τὴν νεάνίδα δύο αὐτῆς ὑπηρέτριαι, αἵτινες ἀντήμειψαν ὁμοιοτρόπως τὸν τόσω εὐαίσθητον ἄρχοντα Γεωργάκην. Ἐν τούτοις ἐξαφθεὶς καὶ αὐτὸς ἔκ τε τῆς προσβολῆς καὶ ἐκ τῆς μὴ ἀνταποκρίσεως τῆς Χρυσῆς εἰς τὰ τόσω λεπτοφυῶς καὶ ἀθρῶς ἐκφρασθέντα ἐρωτικὰ αὐτοῦ αἰσθήματα ἀνασπᾷ τὸ ἔξω καὶ ὀρμᾷ ἐπ' αὐτήν τὸ δεύτερον, δραξάμενος δ' ἐμμανῶς τῆς μακρᾶς καὶ χρυσῆς κόμης τῆς Χρυσῆς, ἐξ ἧς καὶ Χρυσομαλλοῦσα ὑπὸ τῶν συγχωρίων ἀπεκαλεῖτο, ἀποκόπτει αὐτὴν ριζηδὸν καὶ φέρων αὐτὴν ὡς τρόπαιον τρέχει ἔξω φρενῶν εἰς τὸ φρούριον.

Τούτου γενομένου, ἡ κόρη σπεύδει πάραυτα εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν θρηνοῦσα ἀπαρηγορήτως. Ὁ πατὴρ αὐτῆς μαθὼν τὰ διατεξάντα ἐπακριῶς καὶ μὴ ἀνσχεθεὶς, Σκορδύλης ὢν αὐτὸς, τὸ μέγεθος τῆς προσβολῆς, ἀποθηριοῦται τρέχει πάραυτα ἄνω καὶ κάτω κραυγάζων καὶ προσκαλῶν τοὺς πολυπληθεῖς συγγενεῖς εἰς ἐκδικήσιν. Ἐνῷ δὲ ἡ κόμη τοῦ Ἐμπροσγιαλοῦ σύμπασα ἀνεκινεῖτο καὶ ἀνεταράσσετο ἐκ τοῦ πρωτακούστου παθήματος καὶ μάλιστα κατὰ τοῦ ἱστορικοῦ τῶν Σκορδυλῶν οἴκου, ὁ πατὴρ τῆς Χρυσομαλλοῦσας τρέχει ἀκαθέκτως κάτω πρὸς τὸ φρούριον καὶ καταφθάσας τὸν φρούραρχον ἐπιτίθεται μαινόμενος καὶ κατακρεουργεῖ αὐτόν. Οἱ δ' ἐν τῷ φρουρίῳ ἀκούοντες τὸν θόρυβον καὶ βλέποντες τὴν ἀνακίνησιν ἐξορμῶσι πρὸς βοήθειαν καὶ ἀποκρουσιν προσδρομόντες ὁμως καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ παθόντος ἐπέπεσον καὶ αὐτοὶ ἀκαθέκτως καὶ πολλοὺς τῶν στρατιωτῶν κατέκοψαν, οἱ δὲ ἄλλοι ἔντρομοι γενόμενοι κατεκλείσθησαν εἰς τὸ φρούριον, ἐν τελείᾳ δὲ οὐδ' αὐτοὶ ἐσώθησαν.

Ἡ πανωλεθρία αὕτη φρουράρχου τε καὶ φρουρᾶς ἀγγέλλεται εἰς τὴν πρωτεύουσάν τοῦ νομοῦ, τὰ Χανιά, ἐν τῷ ἅμα δὲ παρασχευάζεται στρατὸς ἐπαρχίης, ὅπως μεταβῇ ἐν τάχει εἰς Σφακίαν τι-

μωρήτη τοὺς ἐνόχους. Οὗτοι βλέποντες ὅτι οἱ συνεγχώριοι αὐτῶν δὲν ἀνελάμβανον ἀπὸ κοινοῦ ἐν τῷ παρόντι τὴν ὑπεράσπισιν, ἀποδιδράσκουσιν ἅπαντες καὶ καταφεύγουσιν εἰς τὸ ἀπόρθητον τῶν Σφακίων ἄσυλον, τὴν περίπυστον τῆς Σαμαριᾶς (Σὰν Μαρίας, τὸ πάλαι Ἀρτέμιδος καὶ Ἀπόλλωνος) φάραγμα. Ἐπέρχεται κατ' αὐτῶν ὁ Ἑνετικὸς στρατός, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοκτίστου ἐκείνου ὀχυρώματος οἱ Σχορδύλαι ἐπιφέρουσιν εἰς αὐτοὺς ὄλεθρον καὶ παραδίδουσιν τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ βορὰν τῶν ὀρνέων· ὅτε ὅμως ἄλλος στρατὸς ἀποσταλεῖς ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν πρὸς τὴν παραλίαν ἔξοδον τῆς φάραγος, εἰς Ἀγίαν Ῥουμέλην, ἐξεγείρονται σύμπαντες οἱ Λευκωρεῖται κατὰ τῶν Ἑνετῶν, φοβηθέντες τὴν ἐντελῆ καταστροφὴν καὶ τὴν δεινῶσιν ὕστερον τῆς θέσεως καὶ πάντων αὐτῶν. Οὕτως ἡ μικρὰ ἐκείνη τὸ κατ' ἀρχὰς στάσις ἀπέληξεν ὡς τὸ σύνηθες εἰς πλήρη ἐπανάστασιν, ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος παραταθεῖσαν συνεπαναστάντων καὶ πολλῶν ἄλλων πέριξ τῶν Λευκῶν Ὁρέων διαμερισμάτων. Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ τότε διορισθεὶς ἀρμοστής (δοῦξ) Γιωστινιάνης (1319-1321) νὰ καταστείλῃ μετὰ πάροδον χρόνου τὴν εὐρείας διαστάσεις λαβοῦσαν καὶ ἐκείνην ἐπανάστασιν, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος παρητήθη πάσης ἐν αὐτῇ ἀναμιξεως, ἀλλ' οἱ ὀρεσιβιοὶ ἐκεῖνοι ἐθνικοὶ ἀρματωλοὶ δὲν ἐξῆλθον τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου ἐζημιωμένοι· τούναντίον μάλιστα, καὶ αἱ προνομέαι ἐτηρήθησαν ἀνέπαφοι, καὶ τὸ σπουδαιότερον, τὸ φρούριον ἐκεῖνο τοῦ Ἐμπροσγιαλοῦ πρὸ τοῦ ὁποίου διεδραματίσθησαν τὰ κατὰ τὴν Χρυσομαλλοῦσαν καὶ τὸν Ἑνετὸν ἄρχοντα Γιωργάκην Καπουλέτον ἐγκατελείφθη ἔκτοτε κατὰ τὴν ἡρεμον τοῦ Λυβικοῦ πελάγους ἀκτὴν. Ἵνα δὲ ὅπως δῆποτε ἐπιτηρῶσιν οἱ κρατοῦντες τοὺς Λευκωρεῖτας, ἡναγκάσθησαν νὰ οἰκοδομήσωσιν ἕτερον τοιοῦτον, ἀλλ' ἔξω τῶν ὀρίων τῶν Σφακίων, ἀνατολικώτερον, κατὰ τὴν ἀκτὴν ὡσαύτως τοῦ Λιθυκοῦ πελάγους. Τὸ φρούριον τοῦτο γνωστὸν ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ τὸ ὄνομα Φραγκοκάστελον οὐ μόνον ἔσχεν οὐκ ὀλίγας περιπετείας, μέχρις οὗ ἀποτελεσθῇ, ἀλλὰ καὶ ἐγένετο θέατρον πολλῶν καὶ σπουδαίων ἱστορικῶν γεγονότων ἀπὸ τῆς ἐνετοκρατίας μέχρι τῆς σήμερον. Τοιαῦτα τὰ κατὰ τὴν Σφακιανοπύλιν Χρυσομαλλοῦσαν, περὶ ἧς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων πολλὰ ἡ δημῶδης μούσα καὶ πικίλα ὡς τὸ σύνηθες περιέσωσε.

B. ΨΙΔΑΚΗΣ.